

to paitsi säilytti kirjaston kokonaisuutena myös pysäytti sen kokoelmien kartuttamisen. Kirjastoon ei hankittu uusia teoksia, mistä syystä vielä tänäkin päivänä voidaan nähdä, millainen se oli vuonna 1626, jolloin se siirrettiin Upsalaan. Tosin kirjasto ei Ruotsissakaan säilynyt täysin koskemattomana — todennäköisesti kuningatar Kristiina vei siitä osan mennessään muuttaessaan Roomaan. Kirjastosta siirrettiin teoksia myös Ruotsin hiippakunta-kirjastoihin.

Braniewon kirjasto on kiinnostanut useita tutkijoita niin Puolassa kuin Ruotsissakin. Upsalassa sitä on tutkinut erityisesti, inkunaabeleiden osalta Isak Collijn, puolalaisista Józef Trypućko, joka niin ikään teki pitkäaikaiset tutkimuksensa Upsalassa. Trypućko ehti laatia kirjastosta ennen kuolemaansa (1983) erittäin seikkaperäisen ja perusteellisesti luetteloidun, konekirjoitetun bibliografian. Hänen lähtökohanaan oli Puolasta kokoelman mukana tullut 1600-luvun luettelo, jota hän kävi läpi kappale kappaleelta kokoelman avulla täydentäen. Sitten ruotsalaiset ja puolalaiset ovat yhteistyössä täydentäneet Trypućkon luetteloa vielä monin tavoin. Painettu luettelo ilmestyi kolmiosaisena Upsalan yliopiston kirjaston sarjassa vuonna 2007.

Braniewon kirjasto oli aikansa suurimpia kirjastoja. Nykypäiviin asti siitä on säilynyt 58 käsikirjoitusta, 336 inkunaabelia sekä 1500- ja 1600-luvuilta 2255 harvinaiskirjan nimekettä (itse kappaleita on vielä enemmän). Kolmiosaisen painetun luettelon ensimmäiseen osaan on luetteloitu käsikirjoitukset ja inkunaabelit, muut painetut teokset ovat toisessa osassa. Kolmas osa sisältää monipuoliset hakemistot muun muassa henkilönnimistä, painopaikoista, painajista, maantieteellisistä nimistä, painovuositä ja provenienseista. Toisin kuin kirjasto alun perin, painettu luettelo on tekijän mukaan aakkosellinen. Kustakin kirjasta kerrotaan nimeke, julkaisutiedot ja laajuus sekä viittaukset muihin bibliografioihin.

Erityisen kiinnostavia ovat tietueiden yhteyteen kirjoitetut tiedot kirjojen provenienseista ja luonnehdinnat mahdollisista reuamerkinnoista, joskaan viimeksi mainittuja ei ole tarkemmin esitelty. Myös yhteissidokset tuodaan esiin. Esimerkiksi Johannes Meceleruksen kreikan kielioppi vuodelta 1554 (osa 2: nro 2375) on ollut useammankin suomalaisen omistuksessa, ennen kuin se on päätynyt ensin Ruotsin jesuiittakollegioon ja sieltä sitten Braniewon jesuiittakollegion kirjastoon. Samaan teokseen on sidottu muun muassa Philipp Melanchthonin kreikan kielioppi. Melanchthonin teoksia kirjastoon on kuulunut useita, lähinnä ilmeisesti kielitieteellisistä syistä Lutherin kirjoja on kuitenkin vain yksi, latinankielinen vähäkatekismus vuodelta 1590.

Braniewon kirjaston tieteellinen luettelointi ja tuloksen saattaminen painettuun muotoon on suuri kulttuuriteko, joka on vaatinut lukuisien ruotsalaisten ja puolalaisten tutkijoiden vuosikymmenten työn. Bibliografia avaa näköaloja Itämeren alueen kirja- ja kirkkohistoriaan ajalta, jolloin tunnustuskunnat ottivat mittaa toisistaan sotatantereita myöten. Se tarjoaa myös tuoreita tutkimuskohteita uuden ajan alun historiaan.

TUIJA LAINE
DOS., HELSINKI

HEIKKI PIHLAJAMÄKI,
VIRPI MÄKINEN &
JUSSI VARKEMAA

Keskiajan oikeushistoria.
Tietolipas 218. Suomalaisen
Kirjallisuuden Seura.
Helsinki 2007. 348 s.

Kirkko-oikeuden ja kirkon hallinnon historiaa on käsitelty suomalaisissa yleisesityksissä jonkin verran. Erkki Kansanaho, Martti Parvio, Hannu Juntunen ja Pekka Lei-

no ovat laatineet monografioita ja artikkeleita Suomessa noudatettua 1500–1900-lukujen kirkkolainsäädännöstä sekä siihen sisältyneestä teologisesta ja juridisesta ajattelusta. Heidän tutkimuksissaan on käsitelty Laurentius Petrin Kirkkojärjestystä vuodelta 1571, ”karoliinista” kirkkolakia vuodelta 1686, ”Shaumannin” kirkkolakia 1869 ja sen kodifikaatiota vuodelta 1964 sekä vuoden 1993 Kirkkolakia ja -järjestystä.

Suomessakin 1200-luvulta 1500-luvun puoliväliin noudatettua universaalista kanonisesta oikeudesta ei sen sijaan ole tähän asti kirjoitettu yleisesitystä suomeksi. Tämä puute on nyt siltä osin korjattu, että Heikki Pihlajamäki, Virpi Mäkinen ja Jussi Varkemaa ovat julkaisseet *Keskiajan oikeushistoria* -teoksen, joka antaa oppikirjamaista tietoa kanonisesta oikeudesta. Teos on myös käyttökelpoinen käsikirja laajemminkin keskiajan oikeushistorian tutkimukseen. Se on myös kansainvälisesti merkittävä, sillä nimenomaan keskiajan oikeushistoriaa käsitteleviä yleisesityksiä ei ole julkaistu kovin runsaasti muuallakaan lähinnä eri maiden ja eri alueiden historia- ja kulttuuri-taustan erojen vuoksi.

Keskiajan oikeushistoria on poikkitieteellinen, sillä kirjoittajista Heikki Pihlajamäki on koulutukseltaan oikeushistorioitsija, Virpi Mäkinen ja Jussi Varkemaa puolestaan teologeja. Tekijöiden monitieteinen tausta näkyy monella tavalla teoksessa. Tästä voi mainita esimerkkinä esityksen keskiajan moraaliteologisesta ajattelusta, mikä ei tavanomaisesti kuulu oikeushistorialliseen tutkimuskirjallisuuteen.

Tekijät eivät ole pyrkineet eurooppalaisen oikeushistorian kuvaamiseen yhtenäisen, kaikenkattavan ja -selittävän yleisesityksen keinoin. He keskittyvät pääsääntöisesti yleiseurooppalaisen oppineen oikeuden historiaan. Teoksessa ei käsitellä juuri lainkaan paikallista, keskiajan käytännön oikeuselämässä vaikuttanutta tapaoikeutta. Tämän rajauksen olisi voinut kirjoittaa

esiin vaikkapa täsmentävään alaotsikkoon.

Teoksen johdannossa ”Yhteiskunta, politiikka ja talous keskiajalla” kuvataan oikeushistoriallisista näkökulmista keskiajan historian yleisiä kehityslinjoja. Johdanto on Pihlajamäen ja Mäkisen käsialaa. Sen jälkeen on kuusi eri oikeudenalojen kehitystä käsittelevää lukua, jotka on jaettu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa, ”Keskiajan opinut oikeus”, käsitellään oikeudellisen kehityksen päälinjoja sekä roomalaista ja kanonista oikeutta. Toinen osa, ”Oikeuden aloja”, esittelee modernin omistusoikeuden syntyä ja kehitystä, talouselämän oikeudellista sääntelyä, yleisen sopimusoikeuden alkuvaiheita, avioliittokäsityksen murrosta, oikeudenkäyntimenettelyä ja rikosoikeudessa ilmennyttä taitekohtaa. Mäkinen on kirjoittanut kanonista oikeutta ja modernin omistusoikeuden syntyä käsittelevät jaksot, Varkemaa puolestaan vastaa talouselämän oikeudellista sääntelyä käsittelevästä jaksosta. Muut jaksot ovat peräisin Pihlajamäen kynästä.

Kirjoittajat tuovat hyvin esille teemaansa liittyvän keskiaikaisen yhteiskunnan monimuotoisuuden. Niinpä teoksessa tarkastellaan esimerkiksi yliopistolaitoksen syntyyn liittyneitä oikeudellisia seikkoja ja keskiaikaisen tapaoikeuden luonnetta ja feodaalioikeutta. Kirjoittajat osoittavat lisäksi, miten keskiajalla tieteellinen käsitteistö antoi puitteet niille oikeuslähteille, jotka eivät olleet syntyneet oikeustieteen piirissä. Keskiajan oikeus oli siis opinutta oikeutta.

Roomalaista ja kanonista oikeutta käsittelevissä luvuissa esitellään kompaktisti oikeustieteen kehityksen pääpiirteet. Tässä yhteydessä tarkastellaan myös antiikin roomalaisen oikeuden historiaa. Viimeksi mainittua selostetaan sopimus- ja omistusoikeuden näkökulmista myös luvuissa ”Yleisen sopimusoikeuden alkuvaiheet” ja ”Kohti modernia omistusoikeutta”. Omistusoikeuden filosofiset perusteet tuodaan myös esille. Talouselämän oi-

keudellista sääntelyä esittelevässä luvussa käsitellään etupäässä skolastikkojen talousetiikkaa käsitteleviä kirjoituksia. Teologitautaiset kirjoittajat tuovat selkeästi esille teologian ja filosofian merkityksen oikeudellisen ajattelun kehitykseen keskiajalla.

Antiikin ja keskiajan sopimusoikeuden peruskysymyksiä tarkastellaan edelleen selkeästi nostamalla esiin peruskysymyksiä ja valaisemalla niitä nykyhetkestä otetuilla esimerkeillä. Sydänkeskiaika oli oikeushistorian näkökulmasta merkittävä ajanjakso, koska silloin useat oikeudenalat, esimerkiksi testamentti- ja avioliitto-oikeudet muuttuivat kanonisen oikeuden vaikutuksesta. Luku ”Avioliittokäsityksen murros keskiajalla” tuo selkeästi esiin tämän muutoksen avioliitto-oikeuden osalta. Kanonisen oikeuden näkemys avioliitosta vapaaehtoisena sopimuksena poikkesi merkittävästi perinteisen sukuyhteiskunnan oikeuskäsityksistä. Vaikka kirkon avioliitonäkemys omaksuttiin käytännössä hitaasti, se otettiin kuitenkin yhteiskunnalliseen lainsäädäntöön monelta eri näkökannalta. Lukija jää kuitenkin tässä yhteydessä ihmettelemään, miksi samaa sukupuolta olevien seksuaalisten suhteiden oikeudellista asemaa on käsitelty suhteellisen laajasti (s. 206–210). Kysymys ei ollut keskiajalla samalla tavalla merkittävä tai ajankohtainen kuin mitä se on toisen ja kolmannen kristillisen vuosituhannen vaihteessa. Avioliitto-oikeuden kokonaiskuva vääristyy näin pahimmillaan.

Oikeudenkäyntimenettelyä ja rikosoikeuden murrosta käsittelevät luvut osoittavat, että oikeudenkäyntimenettelyn ja rikosoikeuden muotoja ja toimintatapoja kehitettiin tieteellisin periaattein keskiajalla. Tämä merkitsi muutosta oikeudenkäytön kärkeäyhteisöllisiin piirteisiin. Tässä yhteydessä todistusoikeuden kehityksellä on merkittävä rooli. Rikosoikeuden käsitteistö ja sen kehitys esitellään myös hyvin. Samalla osoitetaan, että monet nykyisin itsestään selvinä pide-

tyt rikosoikeuden peruslähtökohdat ovat kehittyneet jo keskiajalla. Näissä luvuissa ei käsitellä sen sijaan lainkaan keskiajalla sovellettuja rangaistuksia.

Kirjan teksti on sujuvaa ja yleistajuista. Tämä on ansio, sillä aihepiiriin liittyvä juridinen, filosofinen ja teologinen erikoistermistö ei ole yleensä helposti ymmärrettävää. Siksi sen täsmällinen ja ymmärrettävä esittäminen ei ole helppoa. Kirjoittajat ovat kuitenkin onnistuneet tehtävässään tältäkin osalta hyvin. Selityksenä on, että teos perustuu tekijöiden pitämiin luentoihin. Toiseksi tekijät ovat omien tutkimusalojensa kiistattomia asiantuntijoita. Osa luvuista perustuu kirjoittajien omiin tutkimuksiin, osa on laadittu uusimman englannin-, saksan- ja italiankielisen tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Lukija havaitsee tämän eron esimerkiksi viittaustekniikasta, sillä ”omaperäisissä” artikkeleissa viitteiden kokonaismäärä on suurempi ja alkupe- räislähteitä siteerataan runsaasti. Pelkkien lähde- ja kirjallisuustietojen ilmoittamiseen tarkoitettut viitteet on sijoitettu kirjan loppuun. Joissakin viitteissä on myös asiiasältöä syventäviä huomautuksia.

Keskiajan oikeushistoria on tarkoitettu oppikirjaksi. Tämän vuoksi kirjaan olisi toivonut selventäviä kaavioita ja aikajanoja. Esitys kanonisen oikeuden klassisen kauden kirjallisuudesta (s. 93–101) on lukijan kannalta hankalasti omaksuttava, koska tekstissä on paljon nimiä ja vuosilukuja. Tekijöitä voi kuitenkin kiittää siitä, että he ovat lisänneet teoksen loppuun sekä sanaston että tietoja keskeisistä oikeushistoriaan vaikuttaneista henkilöistä. Näin asioita vielä hallitsematon lukija oppii erottamaan esimerkiksi käsitteet dekreetit ja dekretaalit toisistaan.

Tekijät ovat myös onnistuneet siinä, että eri lähteissä erilaisina esiintyvät erisnimet on esitetty kauttaaltaan johdonmukaisesti. Varsinaisia käännösvirheitä ei ole paljoa. Joitakin kauneusvirheitä toki esiintyy, eihän virheetöntä teks-

tiä ole olemassakaan. Tällaisista voi mainita esimerkkinä oikeusoppineiden ryhmiä kuvaavat termit, jotka on (s. 154) rinnastettu harhaanjohtavalla tavalla.

Keskiajan oikeushistoriaa on kokonaisuudessaan onnistunut yleisesitys aiheesta, josta ei aiemmin ole kirjoitettu suomeksi kovinkaan paljon. Se on tässä merkityksessä urauurtava työ, joka avaa polunpään tuleville keskiajan oikeushistoriaan liittyville teoksille. Oikeushistorian yhteyteen kuuluu eitämättä myös kanoninen oikeus, jolla on ollut suuri merkitys myös Suomessa keskiajalla ja sen jälkeen. Jotkut kanonisen oikeuden luomat käytännöt, esimerkiksi avioliittoon kuuluttaminen, ovat voimassa yhä 2000-luvun toiselle vuosikymmenelle siirryttäessä. *Keskiajan oikeushistoria* -teos osoittaa selkeästi, että kanonisen oikeuden tutkiminen ja siitä yleisesityksen kirjoittaminen ei ole vain menneisyyden muistelu vaan elävän elämän tarkastelua.

JYRKI KNUUTILA
DOS. HELSINKI

BRIAN SCHULTZ
**Conquering the World:
The War Scroll (1QM)
Reconsidered. Leiden &
Boston: Brill 2009. 456 s.**

Qumranista 1940-luvulta löydetty Sotakäärö (1QM) herätti pian löytymisensä jälkeen tutkijoiden kiinnostuksen. Sittemmin mielenkiinto on ollut yllättävän laimeaa: Philip R. Daviesin 1970-luvulla julkaiseman Sotakäärön kokoonpanoa käsittelevän teoksen jälkeen merkittävää tutkimuksia ei juuri ole ilmestynyt, vaikka 1980-luvulla saatiin viimein julkaistua luolasta 4 löydetty, läheisesti Sotakääröön liittyvät sotatekstifragmentit. Niinpä Brian Schultzin teos *Conquering the*

World: The War Scroll (1QM) Reconsidered on hyvin tervetullut. Schultz itse tosin on sitä mieltä, että Sotakääröä koskevassa keskustelussa on syyttä sivuutettu kaksi huomionarvoista tutkijaa, joista toinen on julkaissut Daviesin jälkeen. Jakob Lichtin 1960-luvulla ja David Flusserin 1980-luvulla tekemien tutkimusten vähäiseen huomioarvoon on tosin varsin käytännöllinen syy: ne ovat pitkään olleet saatavilla ainoastaan hepreankielisinä. Myös Rony Yshain, yhden Sotakääröä viime vuosina tarkastelleen tutkijan, tuotoksista on nykyhepreaa taitamattomalle lukijalle tarjolla vain muutama lyhyt englanninkielinen tiivistelmä. Paljon Israelissa oleskelleen Schultzin teoksen yhdeksi ansioksi onkin laskettava, että hän esittelee suurelta, englantia taitavalle yleisölle paitsi omia myös hepreankielisen sotakäärötutkimuksen tuloksia.

Schultz asettaa omalle tutkimukselleen kaksi tehtävää. Hänen tarkoituksenaan on ensinnäkin tutkia Sotakääröä sen nykyisessä muodossa ja toiseksi tarkastella sitä luolista 4 ja II löydetyn sotatekstimateriaalin valossa. Viimeksi mainittu on erityisen kiinnostava teema, koska kaiken sotatekstimateriaalin huomioon ottavaa tutkimusta ei ennen Schultzia ole tehty. Systemaattista sotatekstien vertailua on ehtinyt jo kaivata esimerkiksi Jean Duhaime kirjassaan *The War Texts: 1QM and Related Manuscripts* (London: T & T Clark 2004). ”Tuoreen” sotatekstimateriaalin olikin alun perin tarkoitus olla Schultzin tutkimuksen pääasia, mutta lopulta ensimmäinen näkökulma sai enemmän tilaa. Kuten tunnettua, tutkimusprosessin kuluessa tutkijan näkemys tutkimuskohteestaan saattaa muuttua merkittävästi. Schultzin kohdalla tämä toteutui siten, että hän alkoi nähdä Sotakäärön palstojen 1 ja 2 välillä paljon enemmän yhteyksiä kuin edeltäjänsä. Näiden havaintojen myötä hän päätyi lopulta siirtämään tutkimuksensa painopistettä.

Vaikka Schultz käsittelee Sotakäärön tekstiä paikoin hyvin pik-

kutarkasti, hän ei kuitenkaan esitä omaa rekonstruktioaan tai käännöstään joitakin esimerkkeinä käytettyjä kohtia lukuun ottamatta. Sotakäärön osalta hän käyttää pohjatekstinä Jean Duhaimen laatimaa editiota, joka on ilmestynyt James H. Charlesworthin toimittamassa teoksessa *The Dead Sea Scrolls: Hebrew Aramaic and Greek Texts with English Translations* (Tübingen: Mohr 1994–2006). Kyseisessä editiossa rekonstruktio on jätetty minimiin, eikä Schultzkaan niihin juuri tartu. Hän ei myöskään esitä omaa editiotaan luolan 4. sotatekstifragmenteista, sillä Yshai on hänen mielestään jo tehnyt tämän riittävällä tarkkuudella. Schultzin kirja ei siis ole varsinaisesti kannanotto tekstikriittisiin tai materiaalliseen rekonstruktioon liittyviin kysymyksiin. Valitettavasti Yshain väitöskirjaa ei ole julkaistu missään kansainvälisessä sarjassa, mikä tekee siinä esitetyn rekonstruktion arvioimisen mahdottomaksi. Siksi luolan 4. tekstien tarkasta rekonstruktioista kiinnostuneiden on toistaiseksi edelleen tyydyttävää odottamaan Göttingenissä tekeillä olevaa materiaalista rekonstruktioita.

Koska Schultzin tavoitteena on tarkastella Sotakääröä nimenomaan meille säilyneessä muodossa, hän ei myöskään ole erityisen innokas ottamaan kantaa siihen, millaisia redaktiotasoja teksti mahdollisesti sisältää. Toisaalta hän ei halua kieltää redaktion mahdollisuutta ja tuntuu osin pitävän sitä jopa todennäköisenä. Redaktiotasoja merkittävämpänä asiana Schultz kuitenkin pitää esimerkiksi tekstin merkitysyksikköjä (”sense divisions” / ”unit delimitations”), jotka erotetaan toisistaan esimerkiksi jättämällä rivi vaillinaiseksi, tai hyppäämällä yksi rivi yli. Näiden erotinmerkkien avulla on mahdollista päätellä, millaisina kokonaisuuksina teksti haluttiin ymmärtää. Kiinnostavaa on, että merkitysyksikköihin jako ei kaikissa Sotakäärön paralleeliteksteissä ole samanlainen, vaikka niitä olisikin pidetty saman kirjurin kopioimina.